

Biserka RAJČIĆ*

BARBARA SKARGA — PRVA DAMA POLJSKE FILOZOFIJE

Nažalost, lično je nisam upoznala. Jednom sam joj se obratila telefonom dok sam bila u Varšavi (2002), a u vezi s autorskim pravima za knjigu *Metafizički kvintet*, koju sam želela da prevodim. Pitala me je čime se bavim. Kada sam rekla da me, pored poljske književnosti, zanima i poljska filozofija, rekla mi je da prevodenje smatra težim od pisanja. S obzirom na tu, po njoj tešku profesiju, poklanja mi autorska prava za svoju knjigu. Zahvalila sam joj na tome i rekla da mi ih poklanja i Lešek Kolakovski, koga sam među filozofima najviše prevodila. Poznajući ga dobro, to je nije iznenadilo. I pored toga, za njenu knjigu nisam našla izdavača. Kako sam se pored duže pauze vratila Kolakovskom i prevodim njegovu posmrtno objavljenu knjigu *Ismejavani Isus*, nadam se da ću prevoditi i pomenutu knjigu „prve dame poljske filozofije”, kako Poljaci nazivaju Barbaru Skarga. Pre toga odlučila sam da kao uvod, o njoj i njenom delu, napišem tekst u svom stilu — „da mi se sam piše”.

Barbara Skarga rođena je 25. oktobra 1919. godine u Varšavi. Poticala je iz litvanskih plemićkih, protestantskih porodica iz okoline Minska. Kako su dedovi sa očeve i majčine strane učestvovali 1863. u Januarskom ustanku protiv Rusije, oduzet im je celokupan imetak na prostoru Vjelkje Kšiviče i život su završili u logorima u Sibiru. Bez obzira na to, o ruskoj književnosti, muzici, filozofiji obrazovani Poljaci su se izražavali u superlativu, kao o narodu koji rađa genije. I Barbara je

* Biserka Rajčić, slavistkinja, književna prevoditeljka, Beograd

u detinjstvu i mladosti upoznavala takvu, a ne sovjetsku Rusiju jer se ona, njena sestra Hana i brat Edvard nisu interesovali za politiku. Od najranijeg detinjstva učili su francuski, čitali francuske knjige i novine. Ona je učila klavir, uzimala časove jahanja, posećivala izložbe i književne večeri, posebno u čuvenoj varšavskoj knjižari Gebertner i Volf. U Poljskoj je posle Revolucije 1917. zbog katoličanstva bilo malo „belih” Rusa, premda su od strane viših društvenih krugova srdačno primani i materijalno pomagani. Otac joj je bio generalni direktor Saveza osiguranja poljskih industrijalaca. Dok je bio živ, porodica je imala petosobni, luksuzno opremljen stan, sa salonom u čuvenoj Maršalkovskoj ulici, a leti iznajmljivala parter vile poznatog pisca Stefana Žeromskog u čuvenom letovalištvu Konstanćinu, blizu Varšave. Godine 1928. Poljska je preživela tzv. Veliku krizu. Otac je bankrotirao, a potom i umro od infarkta. Porodica u Varšavi više nije mogla da opstane. Sele se u Vilno, gde se majka zapošljava. Barbara koja je pre toga studirala godinu i po dana elektrotehniku u Varšavi, počinje da gimanzijalcima daje časove matematike i francuskog. Zahvaljujući pomoći očeve sestre, koja je još uvek posedovala porodična imanja u Hoćenjčicama, između Vilna i Minska, mogli su da se školuju. Najpre su svi završili gimnaziju. Sestra Hana Skaržanka i brat Edvard Skarga upisali su i završili Pozorišnu akademiju i postali poznati glumci, dok je Barbara upisala filozofiju na Univerzitetu Stefan Batori u Vilnu, s obzirom da su na njemu filozofiju predavali čuveni profesori, Henrik Elzenberg, Tadeuš Čežovski, Konrad Gurski, a Stefan Srebrni, klasičnu filologiju. Među studentima filozofije Barbara se veoma isticala, te joj je dodeljena stipendija za Ženevu i Pariz. Rat je prekinuo te planove i njene studije uopšte. Tokom rata izdržavala se i dalje, dajući časove latinskog i matematike učenicima srednje škole, koji su tokom rata privatno polagali sve stepene škola i fakulteta. S obzirom na svoje plemićko poreklo, angažovala se i u ratu kao vezistkinja Zemaljske armije na terenu Vilna, Kovna i Novogrudeka, koji je najpre bio pod nemačkom, a od 1944. godine pod ruskom okupacijom. Pošto je Zemaljska armija za koju je radila bila antikomunistička, NKVD ju je uhapsio, a sovjetske vlasti su je osudile na jedanaest godina logora. Kratko je boravila u logoru u Pravjenjiškama u Litvi, a odatle je poslata u gulag Uhti u Sibir. Posle jedanaest godina provedenih u gulazima, osuđena je doživotno na rad u jednom kolhozu u Kazahstanu. Godine 1955, zahvaljujući promeni koja je usledila

posle Staljinove smrti, oslobođena je. Kako se Litva nakon završetka rata otopila od Poljske, vratila se u Poljsku, u kojoj se već 1945. našla celokupna njena porodica. U obnovljenoj Varšavi je 1957. godine završila studije filozofije, koje je započela u Vilnu. Odbanila je 1961. magistarski rad *Rođenje poljskog pozitivizma*. Mentor joj je bila profesorka Nina Asorodobraj-Kula, jedna od prvih poljskih istoričarki sociologije, protestantkinja. S obzirom na posleratnu situaciju u Poljskoj, i dalje joj se zameralo učešće u Zemaljskoj armiji. Stoga nije mogla dobiti mesto univerzitetskog predavača na Univerzitetu u Varšavi, već se zaposlila u Odeljenju za bibliografiju i dokumentaciju filozofije Poljske akademije nauka. Na tom poslu je napisala i 1967. odbranila svoj doktorat, štampan kao *Ortodoksija i revizija u francuskom pozitivizmu*. S obzirom na svoje zavidno opšte obrazovanje iz humanistike i poznavanje filozofije, saradivala je i s veoma cenjenim časopisom „Etika”, a bila je nekoliko godina i njegov glavni urednik. Osim toga organizovala je i držala privatne seminare za zainteresovane za razne teme iz filozofije i sociologije. Nakon ukidanja komunizma, za svoje zasluge u oblasti filozofije, nagrađena je nizom nagrada i odlikovanja, između ostalih najvažnijim, Ordenom Belog orla. Bila je i član Poljske akademije umetnosti i Varšavskog naučnog društva.

Umrla je 18. septembra 2009. godine. Sahranjena je na varšavskom protestantskom groblju. Njeni prijatelji i učenici osnovali su nakon toga Fondaciju Barbara Skarga, koja se pre svega bavi njenim naučnim opusom, njegovom promocijom među mlađim generacijama studenata filozofije i sociologije, a i dodeljuje nagradu za filozofski esej.

Objavila je sledeće studije: *Rođenje poljskog pozitivizma 1831–1864* (1964, 2013); *Ortodoksija i revizija u francuskom pozitivizmu* (1969, 2016); *Nevolje intelekta. Između Konta i Bergsona* (1975); *Vreme i trajanje. Studija o Bergsonu* (1982); *Prošlost i interpretacije. Iz radionice istoričara filozofije* (1987, 2014); *Granice istoričnosti* (1989); *Identitet i razlika. Metafizički eseji* (1997, 2009); *Renan* (2002); *Trag i prisustvo* (2002); *Metafizički kvintet* (2005); *Čovek nije lepa životinja* (2007); *Metafizički tercet* (2009). Uredila je petotomni *Vodič po filozofskoj literaturi XX veka*, koji je objavio Institut za filozofiju i sociologiju Poljske akademije nauka (1994–1997).

Autorka je i knjige sećanja na jedanaestogodišnji boravak u sovjetskim logorima, naslovljenoj *Posle oslobođenja 1944–1956*, i objavljenoj

pod pseudonimom Viktorija Krašnjevska (Pariz, Institut književnosti, 1985). Pisala ju je dvadesetak godina sa veoma mnogo detalja. Mada, malo o sebi, pretežno o fenomenu logora u SSSR, navodeći brojne primere, s obzirom da je u logorima bila baštovan, drvoseča, monter železničkih šina, bolničar, pravila i pekla ciglu... Jednom prilikom u razgovoru je rekla da bi svom etičkom dekalogu dodala i jedanaestu zapovest (*Ne martirologiraj!*). I nije martirologirala, već se uzdizala iznad ličnih trauma, izbegavala svaku osvetu, žalila je jedino što je u logoru „zaboravila grčki i latinski”. Posle ukidanja komunizma čak se suprotstavljala uvođenju lustracije u Poljskoj, koja bi, po njenom mišljenju, pre svega kvarila međuljudske odnose. Posvetila je posebnu pažnju tom problemu i u knjizi *Čovek nije lepa životinja*, u kojoj nije govorila o destruktivnosti i patnji kroz koje su logoraši, među kojima je provela jedanaest godina, prolazili. Tim njenim shvatanjima čoveka, koji je prolazio kroz sovjetske logore, poznati istoričar Januš Tazbir posvetio je tekst u časopisu „Nauka” (2009, br. 4), naslovljen sa *Prva dama poljske filozofije*, pozdravivši njenu odluku da ne pribegava ni idealizaciji ni osudi života u logoru, da čak u predgovoru svoje knjige *Posle oslobođenja 1944–1956* napiše: „Dok smo se još nalazili u logoru, obećavali smo sebi da ćemo ga opisivati s humorom, kao svet piramidalnog apsurda. Danas mi je teže da se držim tog humora, s obzirom da nisam glumac, već gledalac svestan moralnih i fizičkih pustošenja, koja smo doživljavali svih onih godina.” Zbog toga njene kolege filozofi su taj njen optimizam nazivale „vedrim”. Nakon povratka u Poljsku, posle jedanaest godina boravka u sibirskim logorima, vratila filozofiji i za relativno kratko vreme završila studije kod veoma strogih profesora, napisala magistarski i doktorski rad na temu poljskog i francuskog pozitivizma, dobila odgovarajuća naučna zvanja, koja se u Poljskoj teško dobijaju. S obzirom na svoju prirodu veoma je želela da bude predavač, međutim njenu saradnju sa Zemaljskom armijom za vreme rata poljski komunizam nikada joj nije oprostio.

Godine 1995. odlikovana je ipak od strane predsednika Narodne Republike Poljske Leha Valense, Ordenom Belog orla. Dobila je i zvanje *doctor honoris causa* Univerziteta Nikola Kopernik u Torunju, Medalju Svetog Đorđa... Međutim, predsednik Leh Kačinjski 2005. izneo je svoj stav o najznačajnijoj poljskoj nagradi, „da njom treba da budu nagrađivani samo zaslužni za Narodnu Republiku Poljsku”, ne i

za dostignuća na polju nauka. U znak protesta Barbara Skarga je Orden Belog orla tiho vratila i nastavila da se bavi „sumnjivom naukom”. U sledećoj etapi svoga rada na polju filozofije uspela je da stvori „vlastitu filozofiju”, premda, kako kaže profesor Jacek Migašinjski, nije imala ambicije da stvori vlastiti filozofski sistem, jer bi to bilo u suprotnosti s njenim shvatanjem filozofije, konkretno sa shvatanjem filozofije kao „duha epohe”, koji je izložila u studijama: *Prošlost i interpretacije. Iz radionice istoričara filozofije — Granice istoričnosti*. Kao redaktor i pisac petotomnog *Vodiča po filozofskoj literaturi XX veka* i u brojnim dijalozima sa savremenim evropskim filozofima, Martinom Hajdegerom, Emanuelom Levinasom, Žakom Deridom, govorila je o smislu ljudskog života, otkud potiče zlo, koje su vrednosti savremenog sveta, šta su čovečnost, kritičko mišljenje, racionalnost i slično, i u tome je videla smisao istraživanja pomenutih filozofa. Posvetila je toj tematici svoje najzrelije knjige: *Metafizički kvintet, Metafizički tercet, Identitet i razlika*. Patila je što se u svetu u kome živi sve više smanjuje uloga inteligencije kao društvene klase, izrazivši tu problematiku kroz sjajne eseje, koje je objavljivala često i u tekućoj štampi, a ne samo u naučnim časopisima, koje manji broj ljudi čita. U njima se na veoma jedinstven način bavila i pitanjima morala Poljaka koji, po njenom mišljenju, dvesta godina, tokom celog XIX i XX veka, nisu živeli slobodno, niti su se slobodno izražavali o svom životu, s obzirom na neprekidne i stroge zabrane slobodnog bavljenja društvenim i političkim životom u Poljskoj, koja je prva među Slovenima pokušavala da uvodi demokratiju, a čije uvođenje ju je koštalo gubitkom države tokom 123 godine.

O tome ona kaže: „Građanstvo nema samo politički, već i moralni smisao. Možda pre svega moralni, jer upravo uči življenju s drugima, zajedništvu, mada ne u gomili koja se razilazi, već u društvu povezanom zajedničkim delovanjem i obavezama. Građanstvo nastalo iz ideala jednakosti i slobode izvor je saradnje, stabilnosti, bezbednosti ličnosti i dobara neophodnih za funkcionisanje svake države. Taj moralni smisao ima značenje za svakog od nas. Jer, u društvu se rađaju ciljevi, smisao našeg bitisanja. Štaviše, građanski stav dopušta dva neprestana, suprotna straha: strah od angažovanja i strah od usamljenosti. U radu s drugima i za druge, koji se preduzima vlastitom voljom, niko se ne oseća usamljen.” Videla je u privatnom i javnom životu s kraja XX i početka XXI veka odsustvo dijaloga, odsustvo mašte, često čak cinizam tzv.

mislilaca koji doprinose raspadu ljudskog zajedništva, dominaciji pojedinačnih interesa nad opštim u svim oblastima života. Ničeg što je bilo esencija demokratije. Demokratije, koju zamenjuje demagogija koja vodi osiromašivanju većine i obogaćivanju političke manjine. Na tu temu Barbara Skarga vodila je 2007. godine intervju s Katažinom Janovskom i Pjotrom Muharskim, koji je objavljen na preko 300 strana pod naslovom *Drugog kraja sveta neće biti*. Fondacija Barbara Skarga je 2015. godine objavila zbornik njenih radova pod naslovom *Filozofske meditacije*. U njemu joj se ukazuje opšte poštovanje zbog izuzetne savesnosti i zahtevnosti prema samoj sebi. Zbog toga ju je, ništa manje poznat, krakovski profesor filozofije Vladislav Struževski nazvao „najistaknutijim poljskim filozofom”. Zbog toga je 2009. godine dobila američku nagradu slobode Jan Karski. Zbog toga je smatrana „savešću” poljske inteligencije, koja se nadovezivala na slavnu poljsku tradiciju pisaca i mislilaca, poput Džozefa Konrada, Stefana Žeromskog, Ježija Turoviča, Tadeuša Kotarbinjskog, Lešeka Kolakovskog... I premda iz političkih razloga nikada nije bila zvanično univerzitetski profesor, nazivana je od kolega profesora i studenata tipično poljski — gospođa profesor. Malgožata Kovalska u časopisu Poljske akademije nauka „Akademska stanka” (2011, br. 139/140) navodi da je bila *tout court* gospođa profesor.

Njeno naučno stvaralaštvo podeljeno je na dva perioda. U prvom se bavila istorijom poljskog i francuskog pozitivizma i antipozitivističkog preloma, u drugom vlastitim filozofskim uverenjima, izražavajući ih pretežno esejima. One objavljene u knjigama *Metafizički kvintet* i *Metafizički tercet* smatra „zreljim interpretacijama”, premda se pored metafizike često pozivala na filozofsku tradiciju od antike do XX veka: „Nije imala konstruktivističke i systemske ambicije, niti je davala neke celovite ontološke, epistemološke i etičke predloge... Jer, njena vlastita filozofija je niz refleksija pozajmljivanih iz tradicije, pre svega nastala na osnovu vlastitog iskustva...” Odnosno, u njenom slučaju radi se o njenoj namernoj „nesistematičnosti”, koja je odgovarala njenoj ličnosti, a takođe i duhu vremena u kome su njena dela nastajala. Jer, iako se u svojoj magistarskoj i doktorskoj disertaciji bavila poljskim i francuskim pozitivizmom, u biti nije bila pozitivistkinja, već je pre osećala potrebu za bavljenjem metafizičkim, mada nereligijjskim mišljenjem, izražavajući to na „hladan, distanciran način bez lirizma i patosa”. „U biografiji Barbare Skarge okupile su se tragične peripetije poljske istorije

XX veka: svetski rat, represije u doba staljinizma, realsocijalizma, kraja komunizma...”, osetivši ih sve na vlastitoj koži. S obzirom da je njena najvažnija uloga u istoriji poljske filozofije druge polovine XX veka bila „uloga animatora mlađih generacija”, zainteresovanih za najnoviju filozofsku misao. Zbog toga su pored Poljaka na „seminare gospođe profesor” dolazili i stranci, koji su joj pripisivali i izvesni „sokratizam”. Njen uspeh ne samo po mišljenju Malgožate Kovalske, već i mnogih drugih studenata, temeljio se na njenom poštovanju tuđih mišljenja. „Njena otvorenost bila je krajnje suprotna postojećem dogmatizmu, koji nije poštovao pojedinca, odnosno predstavnika naše epohe. U kojoj postmodernizam, prema Barbari Skargi, predstavlja ostrvo naše intelektualne istorije. Da li je on samo stanje kulture? Da li je on samo mutacija kulture? Sam naziv postmodernizam ukazuje na vremenski sled. Na nešto što dolazi posle nečega. Pre toga nastavši od nečega. Odnosno, ne od samog sebe. Zbog čega se postavlja pitanje da li je postmodernizam stvorio epohu kao što su to činili mnogi drugi pravci pre nje? Međutim, on ne predlaže ništa posebno novo. Ako to čini, prema Barbari Skargi, to nije dekonstrukcija nečega, već destrukcija.”

Uprkos proglašenju smrti metafizike i istine, Barbara Skarga je, po mišljenju mlađeg kolege Tadeuša Gadača, ostala filozof ili, kako je mnogi nazivaju, „mislilac”, a ne misliteljka, na čemu se u poslednje vreme i u Poljskoj, u feminističkim krugovima insistira. Jer, naučnu karijeru je započela kao zrela osoba. Mada se u početku nije slagala s titulisanjem filozof i gospođa profesor. Nije, ali njene studije o francuskom pozitivizmu i knjiga o Bergsonu *Vreme i trajanje*, objavljena 1982. godine, do danas se u poljskoj filozofskoj literaturi smatraju najznačajnijim delima posvećenim tom francuskom filozofu. I pre nje, 1975. godine objavila je studiju *Problemi intelekta. Između Konta i Bergsona*, koju Tadeuš Gadač smatra najvrednijom među njenim istorijskim delima, s obzirom da se u njoj bavila i francuskim spiritualizmom, metafizikom, filozofijom religije, filozofijom nauke, društvenom filozofijom u XIX veku, kojima se nisu sistematično kao ona bavili do danas ni Francuzi. Takođe je istakao njeno bavljenje savremenijim francuskim i nemačkim filozofima poput Levinasa, Rikera, Deride, Fukoa, Hajdegera. Značajan je njen petotomni *Vodič po filozofskoj literaturi XX veka*, kao i činjenica da se osim toga veoma interesovala za antičke filozofe, poput Platona, Aristotela, Plotina, Damaskusa, Avgustina...

Pored svega pomenutog, veoma ozbiljno se bavila i metafizikom, kojoj je posvetila studiju *Identitet i razlika. Metafizički eseji* (1997). Svoje sudove iznela je i u knjizi *Ne moramo da se bojimo filozofije* (1999), čiji je prethodni naslov glasio *U odbranu metafizike*. Nakon toga usledila su njena istraživanja objavljena u sledećim knjigama: *Trag i prisustvo* (2002), *Metafizički kvintet* (2005) i *Metafizički tercet* (2009), u kojima je primenila tzv. „otvoreno mišljenje”, koje nikada ne može biti okončano jer je povezano s ključnim problemom zapadne metafizike, problemom konačnosti i beskonačnosti. Zbog čega je „otvoreno mišljenje”, po mišljenju Tadeuša Gadača, istovremeno slabo i jako? Zbog čega mislilac ne nalazi odgovor na pitanja večnosti, istine, dobra? Zbog čega se profesor Skarga u svojim pogledima distancirala od „preciznosti vlastitih reči”, mada je i pored proglašavanja smrti metafizike nastavila da se bavi metafizičkom strukturom čoveka? „Svuda tamo gde se pojavljuje pitanje istine, treba tragati za odgovarajućim izvorima (...) Zahvaljujući čemu su izvor, istina i suština ostali međusobno neraskidivo povezani?”

O svom shvatanju filozofije govorila je i u intervjuu s Katažinom Janovskom i Pjotrom Muharskim, objavljenom u knjizi pod naslovom *Drugog kraja sveta neće biti* (Kraków, Znak, 2008). Odgovarajući na njihova brojna pitanja, recimo — šta znači biti filozof, njen odgovor je bio krajnje kratak: „To je moj izbor života!” Ili: „To ipak nije samo profesija?” Ili: „Za jedne je profesija, za druge je nešto znatno više, jer se s tim živi. Želela sam da joj se vratim (filozofiji), samo što nisam bila sigurna da li mogu. Bila sam u logoru godinama, od nje odvojena. Znate li šta znači glad? — Gladan čovek gubi pamćenje. Gladujući, zaboravila sam grčki i latinski, donekle i nemački. Obnovila sam samo francuski. Da sam trideset godina mlađa, mogla bih da se vratim grčkim tekstovima, da u njima otkrivam savremenu ljudsku egzistenciju. U njima se može neprestano nešto otkrivati.” Tokom jedanaest godina provedenih u sovjetskim logorima, međutim, zaboravila je i poljski. Posle povratka u Poljsku 1955. godine, završavajući studije filozofije u Varšavi, osećala se kao „filozof početnik”. Zbog toga konstatuje: „Filozofija su same zagonetke, sami problemi. Metafizika je zagonetka.” Kada joj je postavljeno pitanje: „Metafizika je zagonetka, koja dotiče transcenciju — zbog čega onda ne verujete u Boga?” Odgovorila je: „A zbog čega transcencija mora da bude povezana s verom? Ona je nešto izvan nas. Šta? Ne znam. Možda nije u pitanju hrišćanski bog, već je možda

đavo. A možda tamo na nebu nema Ničeg. Zbog toga treba se dobro zamisliti šta znači to Ničeg? Ta pitanja nas navode na razmišljanje.” I tako dalje... Proživela je mnoge teškoće, ali je postala otporna na njih, nije ih doživljavala sve tragičnim niti je gajila bilo kakvu nadu da na sve mora postojati tačan odgovor. Čini joj se da je život pun poraza, razočaranja, a kasnije da se ista čak mogu ispostaviti nevažnim. „Ne želim da govorim o svojim nevoljama u životu, o njihovom smilu i besmislu. Život se razvija sam po sebi, hteli mi to tako ili ne. Pojedinač o tome ne odlučuje.” Na pitanje šta misli o prijateljstvima, odgovara: „Imala sam dosta dobrih i loših prijateljstava. Nisam uspela nijednog muškarca da zadržim duže. Sećam se jednog koji mi je na molbu da mi pomogne u nošenju teške torbe odgovorio: ‘Neću da nosim tvoju torbu, danas nema džentlmena’”. Na to je rekla: „Život me je naučio apsolutnoj samostalnosti. U slučaju kada ne tražim ništa od njih imam i verne prijatelje. Zbog toga se treba držati svoje sopstvenosti. Dostojanstven je onaj koji poštuje sebe i druge. Međutim, ljudi u izvesnim situacijama gube dostojanstvo. Mnogi ga nikada nisu ni imali.” Kao primer za poštovanje nije uzimala svoje kolege filozofe, već jednog ruskog seljaka iz Sibira, koji je izgubio sve svoje najbliže, kome su se ljudi klanjali. Mada, patnja ne oplemenjuje uvek čoveka. Zbog toga je teško ostati ono što jesi, čak kada si ponosan i otporan, na šta su ukazivali oni koji su preživeli sovjetske i nemačke logore. Na osnovu vlastitog iskustva zaključila je da su žene jače od muškaraca. Njihovo dostojanstvo teže lome glad, strah, pretnje, čak i kada su u pitanju životi njihovih najbližih. Mada, s obzirom na brojna iskustva kroz koja je sama prošla, zaključuje da su vrednosti, zbog kojih se muškarci i žene ne predaju, relativne. Čak i kada pripadaju glavnim jednobožačkim religijama, hrišćanskoj, jevrejskoj, muslimanskoj. Jer, u svakoj od njih postoje slabosti čoveka... Njena porodica poticala je sa prostora današnje Litve i Belorusije, koje su među poslednjima u Evropi primile hrišćanstvo i to preko Poljske, kojoj su kasnije njihovi stanovnici zamerali što ih je navela na to. Dok joj je otac bio živ, dobro zarađivao, ona, sestra i brat nisu se osećali usamljenički. Ni posle očeve smrti, kada su im u pomoć pritekli rođaci, kojima imanjanja nisu oduzeta, i oni nisu proveli živote u Sibiru. Sve do povratka ostatka porodice u Poljsku 1945. godine, dugo nisu znali gde se Barbara u Sibiru nalazi i da li je uopšte živa. Kasnije je mogla da primi pismo od njih, dva puta ili jedanput godišnje. Godine 1955. bila je oslobođena i mogla je da

se vrati „odande” u Poljsku i nastavi studije filozofije, doktorira, dobije zaposlenje iako je imala skoro 40 godina. Ni u komunističkoj Poljskoj plemićko poreklo, solidno obrazovanje i „susreti s raznim svetskim kulturama, ruskom, čak kineskom i japanskom, nisu ništa posebno značili”. Tačnije, masa, grupa bile su važnije od individue, koja je dugo bila omalovažavana. Pomogla joj je slučajnost da joj je dopušteno da studije filozofije završi u Varšavi i da piše magistarski i doktorski rad, da ih odbrani, štampa i dobije zaposlenje u Poljskoj akademiji nauka. Vremenom je sama mogla da organizuje predavanja za zainteresovane njenim temama i objavljenim knjigama. Njena knjiga o izgnanstvu *Posle oslobođenja 1944–1956*, objavljena je u emigrantskom Institutu za književnost u Parizu i doživela je uspeh. Mada, dugo niko osim nje nije znao ko je njen autor. Nije znao čak ni Gustav Herling-Grudinski, koji je takođe na početku Drugog svetskog rata proveo oko dve godine u sovjetskom logoru Jarcevo na Belom moru, i o životu o njemu napisao knjigu *Drugi svet*, koja je objavljena neposredno posle završetka rata u Londonu. S obzirom da se nikada nije vratio u Poljsku i bio jedan od glavnih kritičara komunizma, o knjizi *Posle oslobođenja 1946–1956* mogao je da piše i da tekst objavi u čuvenom poljskom emigrantskom časopisu „Kultura”, a dopunjeni u svom čuvenom *Dnevniku pisanom noću*, istakavši kako je „autorka knjige izbegla poljsku martirologiju i time obogatila opštu sliku o totalitarnoj degradaciji čoveka u sovjetskim logorima”. Ta ocena je autorku veoma obradovala. Mada, knjige poput njihovih nisu doprinele bržem oslobađanju Poljaka od komunizma i totalitarizma i svih drugih pogubnih ideologija.

Pišući o Barbari, setila sam se i njenog pretka Pjotra Skarge (1536–1612), poljskog jezuita, pisca, dvorskog propovednika kralja Zigmunta III Vaze, rektora Kolegijuma jezuita u Vilnu, prvog rektora Vilnjanskog univerziteta, autora *Života svetaca, Skupštinskih propovedi*, za koje je 1643. dobio plemićki grb od pomenutog kralja. Pored teologije studirao je i filozofiju na čuvenoj Krakovskoj akademiji, danas Jagelonskom univerzitetu, a 1569. u Italiji je stupio u red jezuita, radio na osnivanju reda u Poljskoj i Litvi, bio sjajan orator. Sahranjen je u krakovskoj crkvi Svetog Petra i Pavla. Ima spomenike u više gradova nekadašnje Poljsko-litvanske unije. Sve to navodi na zaključak: iver ne pada daleko od klade!

Beograd, kraj oktobra 2021.